

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

e-ISSN: 2792-078X

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 2 (Kasım/November 2022), 39-51

Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. Âyetler Bağlamında Evlatlık Kurumu

Adoption Institution The Context of Verses 4-5 and 37 in Surah Ahzab

Sariye ERYİĞİT

Yüksek Lisans Öğrencisi/Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Graduate Student/Zonguldak Bulent Ecevit University, Institute of
Social Sciences, Department of Basic Islam Sciencies,

Zonguldak/TÜRKİYE

sariye-ery@hotmail.com

orcid: 0000-0002-6096-0412

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 10.08.2022
Kabul Tarihi/Accepted: 26.10.2022
Yayın Tarihi/Pub Date: 30.11.2022

Atıf/Cite as

Eryiğit, Sariye. Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. Âyetler Bağlamında Evlatlık Kurumu. Tafsir, Dergisi
2/2 (Mayıs 2022), 39-51

Eryiğit, Sariye. Adoption Institution The Context of Verses 4-5 and 37 in Surah Ahzab, Tafsir
Journal 2/2 (May 2022), 39-51

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article
has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. Published
by Tafsir Journal, Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Adoption Institution in the Context of Verses 4-5 and 37 in Surah al-Ahzab

Abstract

The family institution, which has been on the world together with the history of humanity, is very important for societies. The fact that the family is morally sound and decent makes societies stronger too. Of course, it is the children, who are part of the family, that make the family a family and turn the home into a warm place. Families want to have a children for religious, sociologic or psychological reasons. However, no matter how much they want, some families can't have children. Families who can't have a children resort to adoption to make up for these shortcomings. Sometimes, even if they have children, families prefer adoption for different reasons. Adoption, which has been implemented by various nations and states living in the world with some differences, causes some problems in families and societies. The adoption institution, which was common in the period of ignorance, was called "tabenni". For Arabs, it was not important whether the lineage of the person they wanted to include in their family was known or not, they declared it with the consent of the father or guardian of the person they would adopt and in the presence of witnesses. After this practice, the adopted child had all the rights of the adopter's own children. As a matter of fact, the Prophet (pbuh) adopted Zayd ibn Haritha during the age of ignorance, and this adoption continued until verses 4-5 and 37 of Surah al-Ahzab came in the first years of Islam. Almighty Allah first informed all Muslims in the presence of His Prophet with the 4th and 5th verses of Surah al-Ahzab that it is not valid for people who are not from their own loins and that he abolished the institution of adoption with these verses. Later, with the 37th verse in the same surah, he abolished the rule of "not marrying the wife who is divorced by adopted child", which is a wrong practice caused by the institution of adoption. In our research, we will try to convey the solutions to the readers in the light of the relevant verses by addressing these problems caused by the adoption institution.

Key Words: Tafsir, The Quran, Surah al-Ahzab, Adoption, Institution

Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. Âyetler Bağlamında Evlatlık Kurumu¹

Öz

İnsanlık tarihiyle beraber dünya üzerinde yer alan aile kurumu, toplumlar için çok önemlidir. Ailenin, ahlaken sağlam ve düzgün olması toplumları da güçlü yapmaktadır. Aileyi aile yapan, yuvaları sıcak bir mekâna çeviren elbette ki ailenin bir parçası olan çocuklardır. Aileler, dini, sosyolojik veya psikolojik nedenlerden dolayı çocuk sahibi olmak istemektedirler. Fakat ne kadar çok istenirse istensin bazı aileler çocuk sahibi olamamaktadırlar. Çocuk sahibi olamayan aileler, bu eksiklerini gidermek için evlat edinme yöntemine başvurumaktadırlar. Bazen de çocuk sahibi olsalar dahi, aileler, farklı nedenlerden dolayı evlat edinme yolunu tercih etmektedirler. Dünya üzerinde yaşayan çeşitli milletler ve devletlerin, bazı farklılıklarla uygulamış oldukları evlat edinme, aileler ve toplumlarda birtakım sıkıntılara yol açmaktadır. Cahiliye döneminde yaygın olan evlatlık kurumu "tebenni" olarak adlandırılmıştır. Araplar için ailesine katmak istedikleri kişinin nesebinin belli olup olmaması önem arz etmemekte, evlat edinecekleri bireyin babasının veya vasisinin rızası ve şahitlerin huzurunda bunu ilan etmekteydiler. Bu uygulamadan sonra evlat edinilen, evlat edenin öz çocuklarının sahip olduğu tüm haklara sahip olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, Zeyd b. Hârise'yi cahiliye döneminde evlat edinmiş ve bu evlatlık İslâm'ın ilk yıllarında Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. âyetler

¹ Bu çalışma, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde devam eden "Kur'an'ın Evlatlık Kurumuna Yaklaşımı" isimli yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

gelinceye kadar devam etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi evlatlık kurumu geçmişte olduğu gibi günümüzün de önemli meselelerinden birisi durumundadır. Bu sebeple evlat edinmek isteyenler konu hakkında İslâm Dini'nin görüşünü öğrenmek istemektedirler. Araştırmada evlatlık kurumunun yol açtığı sorunlar Ahzâb Sûresi'nde bulunan ilgili ayetler ışığında mahremiyet, miras ve nesep olarak üç başlık altında ele alınmaktadır. Çalışma yapılırken birincil kaynak olarak Kur'ân ve çeşitli dönemlerde yazılmış tefsir eserlerinden faydalanılmıştır. Yine çalışmada konu ile ilgili yazılmış kitap, tez ve makaleler de kaynak olarak kullanılmıştır. Evlatlık kurumu mahremiyet açısından incelendiğinde, evlat edinilen ile evlat edinen aile aynı çatı altında duracaklarından dolayı karşılıklı mahremiyet yasaklarının çiğneneceği konusunda eserler arasında fikir birliği olduğu görülmektedir. Konu miras açısından ele alındığında, mirasla ilgili ayetler incelenmiş ve orada evlatlığın miras üzerinde bir hakkı bulunmadığı görülmüştür. Bu yüzden de evlatlığın hiçbir hakkı olmadığı halde gerçek varislerin hakkına ortak olması durumunda, aile ile evlatlık arasında sorunlara yol açabileceği gözlemlenmektedir. Evlatlık kurumunun yol açtığı bir diğer sorun nesep konusudur. İncelenen eserlerde, evlatlık olarak alınarak başkasının nesebine dahil edilen çocuğun ileride gerçek nesebinin unutulacağından bahsedilmektedir. Bunun neticesinde de evlatlığın bilmeden yasak olan bir mahremiyle evlenebileceği ya da evlenmesi yasak olmayan kişilerle arasına boşu boşuna nikah engeli koyacağı belirtilmektedir. Nitekim Yüce Allah, önce -Ahzâb Sûresi 4. ve 5. ayetlerle, insanların kendi sulbünden olmayan kişileri evlat edinmelerinin hiçbir geçerliliği olmadığını açıklamaktadır. Devamında da evlatlık kurumunun kaldırıldığı görülmektedir. Daha sonra aynı sûre içerisinde bulunan 37. âyetle, cahiliye döneminde uygulanan "evlatlığın boşadığı hanımıyla evlenilmez" kuralının kaldırıldığı ifade edilmektedir. Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı evlat edinme yasaklanırken Allah'ın pek çok ayette yetime, kimsesize sahip çıkmayı, onları bakıp gözetmeyi buyurduğu dikkat çekmektedir. Zira insanlar kimsesizleri kendi neseplerine dahil etmeden, mahremiyet konusuna dikkat ederek bakabilir, onları sevebilir ve bütün sorumluluklarını üstlenebilirler. Evlat edinmede yasaklanan şeyin, evlatlığa öz oğul haklarının yüklenmesi olduğu görülmektedir. Yoksa onların bakılıp, gözetilmesi ve ihtiyaçlarının karşılanmasında bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Ahzâb Sûresi, Âyet, Evlatlık Kurumu

Giriş

Yüce Allah, insanları yaratırken onları başı boş bırakmamış, insanlık tarihiyle beraber doğru yolu göstermek için peygamberler ve kitaplar göndermiştir. Allah, (c.c.) göndermiş olduğu bütün peygamberler ve kitaplarla, insanlara hem ahiret hayatında hem de dünya hayatında mutluluğa erişme yollarını göstermiştir. En son, Hz. Muhammed ve Kur'ân-ı Kerim ile İslâm dinini göndererek, insanlığa, kıyamete kadar uymaları gereken kuralları bildirmiş ve yanlış olan uygulamalarını kaldırmıştır. Kendi sulbünden olmayan bir çocuğu evlat edinme meselesi, insanların yanlış olan uygulamalarından birisiydi.

İnsanlar, belli bir yaşa geldikleri andan itibaren iletişim kurabilecekleri, anlaşabilecekleri ve acısıyla, tatlısıyla hayatı paylaşabilecekleri karşı cinsten birilerine ihtiyaç duyarlar. Aradıkları özelliklerde birisini bulduklarında da bu birlikteliği mutlu bir yuvaya dönüştürmek için evlenirler. Sonra yuvalarını daha mutlu kılmak ve nesillerini geleceğe taşımak için çocuk sahibi olmak isterler. Çocuk sahibi olmayı bütün aileler isterken, çeşitli fizyolojik, psikolojik ve tıbbi nedenlerden kaynaklanan sorunlar yüzünden bazılarının bu isteği gerçekleşmemektedir. Bu durumdan dolayı, yuvalarında bir eksiklik hissedilen aileler, nesebi bilinsin veya bilinmesin bir başkasının çocuğunu evlat edinmektedirler. Cahiliye döneminde var olan ve İslâm'ın ilk yıllarında da devam eden evlatlık kurumu, Ahzâb Sûresi'nin bazı âyetlerinin inmesiyle kaldırılmıştır. Allah Teâlâ, Zeyd b. Hârise'yi evlat edinmiş olan peygamberi Hz. Muhammed'i, Ahzâb 4-5. ve 37. âyetlerle uyararak, evlatlık kurumunu ve ondan kaynaklanan bazı uygulamaları kaldırdığını bildirmiştir.

Bu çalışmada, evlatlık kurumunun yol açtığı sorunlar ve yasaklanmasını gerektiren durumlar, ilgili âyetler ışığında ele alınacaktır. Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. âyetlerle ilgili bazı müfessirlerin görüşlerinden faydalanılarak konu açıklığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

1. Evlatlık Kurumu ve Nedenleri

Yüce Allah (c.c.), Kur'ân-ı Kerim'de, insanı aile içerisinde dünyaya getirdiğini ve çoğaltıp, yaydığını şu şekilde bildirmiştir:

*“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini var eden, bu ikisinden de birçok erkekler ve kadınlar üreten yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının.”*²

Anne, baba ve çocuklardan meydana gelen aile, toplumların temelini oluştururken, çocuklarda ailenin soyunun devamını sağlayan ve evin neşe kaynağı durumundadırlar. Bu yüzden de aile için bir çocuğun varlığı sadece önem arz etmemekte, bilhassa öncelik verdikleri meseleler arasında yer almaktadır.³ Aile Sosyologları, çocuğun aile içi görevleri için şunları söylemektedirler: Ailesine mutluluk verir, iş gücü sağlar, anne ve babası için güven kaynağı olur ve onlara statü göstergesi sağlar.⁴

Ailelerin istemesine rağmen, bazı evli çiftler çocuk sahibi olamamakta ve çocuk özlemini gidermek için evlat edinmeyi tercih etmektedirler. *“Nesebi belli olsun olmasın başkasına ait bir çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etme”*,⁵ anlamına gelen evlat edinme kavramı, Türk Medeni Hukuku'nun Aile Hukuku başlığı altında şu şekilde açıklanmıştır: *“Evlat edinme, mahkeme kararı ile bir kişinin kendinden en az on sekiz yaş küçük kendi altsoyu dışındaki bir kişiyle yasalara uygun biçimde soybağı ilişkisi kurmasıdır.”*⁶

1.1. Evlat Edinme Nedenleri

Eski devletlere baktığımızda, aileler, daha çok soylarının devam etmesi için evlat edinmişlerdir. Günümüzde ise bu durum kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukları sıcak bir yuvaya kavuşturma amacı ile yapılmaktadır.⁷ Yapılan tarihi tetkiklerde, bazı kavimlerin evlat edinmeyi dini açıdan tercih ettikleri görülmektedir. Bu kavimler, insanların öldükten sonra ruhlarının, tıpkı hayattaki gibi yiyip içtiklerine inanmaktadırlar ve bu yüzden de ölümden sonra mezarlarına gerekli eşyayı bırakacak ve onlar için atalarına ibadet edecek çocuklara ihtiyaç duymaktadırlar.⁸

Evlat edinme nedeni bazen duygusal olabilmektedir. İnsanlar evlendikleri zaman çoğunlukla çocuk sahibi olmayı istemektedirler. Fakat bu herkes için mümkün olmamakta, eşlerin birinde veya ikisinden kaynaklanan sorundan dolayı çocuk sahibi olamayan çiftler duygusal olarak yıpranmaktadırlar. Çocuk özlemi duyan çiftler, bu sorunu evlat edinerek çözmektedirler. *“Çocuk sahibi olmak insan ve aile yaşamının önemli bir aşamasını oluşturur ve çoğunlukta çiftlerin ortak özlemidir. Bu özlemi yaşayan aileler için evlat sahibi olamamak başlı başına bir sorundur.”*⁹

Aileler sosyal nedenlerden dolayı da evlat edinmeyi tercih edebilmektedir. Çocuk özlemi çeken, yaşlandıklarında yalnız ve kimsesiz kalmaktan korkan bazı aileler evlat edinme

² en-Nisâ 4/1.

³ Mustafa Aydın, *Sistematik Aile Sosyolojisi* (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013), 195.

⁴ Aydın, *Sistematik Aile Sosyolojisi*, 200.

⁵ Mehmet Akif Aydın, *“Evlat Edinme”*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/527-529.

⁶ Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 447.

⁷ Mustafa Yıldırım, *İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı, 2005)

⁸ Aytakin M. Ataay, *“Medeni Hukuk'da Evlat Edinme”*, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21/1-4 (Temmuz, 2011), 278.

⁹ Ergun Yazıcı, *“Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri”*, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/18 (Kasım, 2013), 505.

ile sıkıntılarında kurtulmaktadır. Diğer taraftan bir yuvanın özlemini çeken kimsesiz veya çeşitli nedenlerden dolayı ailelerinin bakamadığı çocuklar, evlat edinme sayesinde sıcak bir yuvaya kavuşturularak sağlıklı ve faydalı bireyler olarak topluma kazandırılmaktadır.¹⁰

2.Cahiliye Döneminde Evlat Edinme

Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce, insanların yaşadıkları ve özünde putlara tapma, soy soplâ övünme, hukuksuzluk, kibir ve zayıfları ezme gibi olumsuzlukları barındıran sosyal ve kültürel ortama "cahiliye dönemi" denmektedir.¹¹ Arabistan yarımadasında bulunan Mekke ve çevresinde yaşayan Arapların İslamiyet öncesi yaşantıları, çirkinlikler, haksızlıklar ve günahlarla dolu olduğu için bu dönem "cahiliye dönemi" olarak adlandırılmaktadır.¹²

Arabistan yarımadasında yaşayan Araplar, kan bağıyla birbirine bağlı olan bireylerden oluşan kabilelerden meydana gelen topluluklardır. Kabileler arasında sürekli kan davaları, sosyal ve psikolojik savaşlar olduğu için kabilelerde bulunan kişi sayısı çok önem arz etmekteydi. Kabildeki birey sayısının çok olmasını önemli kılan bir diğer neden de "asabiyet" duygusuydu. Asabiyet duygusuyla Araplar, baba tarafından olan akrabalarını haklı veya haksız her türlü durumda koruyup gözeterek tehlike anında onların yanında bulunmaktaydılar. Kan bağının dışında kabilesini genişletmek isteyen Araplar bazı uygulamalarla bunu yapabilmekteydiler. Hilf (antlaşma, ittifak), civar (resmi koruma teminatı), vela (korumaya alma) gibi uygulamalar bunlardan bazılarıdır.¹³

Cahiliye döneminde zayıf ve güçsüz olan kişiler "Hilf" anlaşması ile güçlü kişilerin himayesine girebilmekte, güçlü olan kişinin istemesi halinde onun evlatlığı olarak nesebine dahil olabilmekteydi. Bu durumun nedeni "Cahiliyede kişinin saygınlığı, mensub olduğu aileye ve insanlar tarafından kabul edilen asaletine bağlı olmaktır."¹⁴

Cahiliye döneminde evlat edinmenin bir başka yolu daha bulunmaktaydı. Evlat edinmek isteyen kişi, evlat edinmek istediği çocuğun (nesebi belli olsun veya olmasın) babasının veya vasisinin rızası ile şahitlerin huzurunda çocuğu evlat edinerek nesebine kattığını ilan ederdi. Bu şekilde evlat edinilen çocuğun, öz ailesi ile arasında hiçbir bağ kalmaz, evlatlık olarak nesebine dahil olduğu ailenin öz çocuklarının sahip olduğu haklara sahip olurdu. Evlatlık alınan çocuk, evlat edinenin ismini alır, nesep, miras ve mahremiyet gibi meselelerde öz çocuk muamelesine tabi olurdu.¹⁵ Evlatlık öz oğul gibi kabul edildiğinden dolayı evlat edinen kişi, evlatlığının boşadığı hanımı ile evlenemez, bu çok çirkin görülürdü.¹⁶

Cevad Ali, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Arap Kable'l-İslâm* adlı eserinde, cahiliye döneminde yapılan evlat edinme işlemi şu şekilde ifade etmektedir: Evlat edinme bütün milletlerde olduğu gibi cahiliye döneminde de uygulanmıştır. Evlat edinecek olan kişi, ilerde bir anlaşmazlık olmaması için evlat edineceği çocuğun babası veya velisi ile birlikte bir topluluğun huzuruna çıkardı. Burada, çocuğu evlat edindiğini ilan ederek evlat edinme işlemi gerçekleştirirdi. İlanla beraber evlat edinilen çocuk yeni ailenin bir ferdi olarak evlat edinenin öz çocuklarının sahip olduğu bütün haklara sahip olurdu. Evlat edinenin, evlat edinilen ve ailenin öz çocuklarının haklarını korumak için kurallar konulmuş ve bu kurallar çiğnenmezdi.¹⁷

¹⁰ Osman Sağlam, *İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 12.

¹¹ Ahmet Nedim Serinsu, *Dini Terimler Sözlüğü* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009), 44

¹² Mustafa Fayda, "Cahiliye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/17-19. Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi İlk Dönem* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 127-136.

¹³ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 35-37.

¹⁴ Adnan Demircan, *Cahiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 12.

¹⁵ H. İbrahim Acar, "İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 7 Nisan, 2006), 100.

¹⁶ Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali* (Konya: Armağan Kitaplar Yayınevi, 2010), 496.

¹⁷ Cevad Ali, *el-Mufassal fi Tarihi'l-Arap Kable'l-İslâm* (Dârü's-sâki, 1422/2001), 231.

3. Evlatlık Kurumunun Toplumsal Yansımaları

Aileler, anne, baba ve onların soyundan gelen çocuklardan oluşmakta, bazı durumlarda doğal yollarla çocuksahibi olamayan aileler başkalarının çocuğunu evlat edinerek ailelerine katılmaktadırlar. Sosyal bir kurum olan ailenin, toplumların geleceği için bazı görevleri bulunmaktadır. Bu görevler arasında neslin devamını sağlamak, çocukları bakıp gözeterek onlara güvenli bir ortam sağlamak, kültürlerin ve statülerin çocuklara öğretilmesi sayılabilir.¹⁸ Sağlıklı toplumlar oluşmasında ailenin ve çocukların büyük rolü bulunduğu için, evlatlık kurumunun da toplumlara çeşitli yansımaları olabilmektedir. Bu yansımalar, mahremiyet, nesep ve miras olarak üç başlık altında incelenebilir.

3.1. Mahremiyet Açısından

Mahrem; “Sözlükte ‘haram, haram kılmak ve haram kılınmış’ anlamlarına gelmektedir. Dini bir kavram olarak, genelde Allah’ın haram kıldığı, yasakladığı şeylere, özelde ise evlenilmesi ebedi olarak yasak olan kişilere denir.”¹⁹ Mahrem kavramını özel anlamda ele aldığımızda, Allah Tealâ’nın, Kur’ân-ı Kerim’de Nisa Sûresi 23. âyet ve Nûr Sûresi 31. âyet ile insanların kimlerle evlenmelerinin yasak olduğunu, kimlerle tesettürsüz ve yalnız başlarına kalamayacaklarını açıkladığını görmekteyiz. İnsanların, kimlerle evlenmesinin yasak olduğunu anlatan âyet şu şekildedir;²⁰

“Size şunlarla evlenmek haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşleriniz, karılarınızın anneleri, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olan evinizde bulunan üvey kızlarınız. Eğer anneleri ile zifafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur. Öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi nikah altında bir araya getirmeniz. Ancak önceden olanlar başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”²¹

Kur’ân-ı Kerim’de hanımların tesettürsüz olarak kimlerin yanında durabileceğini anlatan âyet ise şu şekildedir;

“Mümin kadınlara söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zinet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından yahut üvey oğullarından yahut erkek kardeşlerinden yahut erkek kardeşlerinin oğullarından yahut kız kardeşlerinin oğullarından yahut Müslüman kadınlardan yahut sahip oldukları kölelerden yahut erkeklığı kalmamış hizmetçilerden yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler.”²²

Yukarıda zikredilen âyetlere bakıldığında, evlenmeleri haram olan kişilerin kan, sıhriyet ve süt bağı olan kişiler olduğu görülmektedir. Evlatlığın adı, evlenilmesi haram olan kişiler arasında geçmemektedir. Evlat edinme ile oluşan soy bağında, evlat edinen ve evlatlık alınan arasında bir nesep bağı oluşmadığı için mahremiyet meydana gelmemektedir. Bunun sonucu olarak evlatlık ile aile arasında giyim, gezme ve bir arada bulunma gibi konularda sıkıntı oluşmaktadır.²³ Evlatlık ve aile arasında mahremiyet açısından meydana gelen sakıncalar için şöyle denilmektedir; “Evlatlık, kendine tamamen yabancı bir ailenin yanında

¹⁸ Aydın, *Sistemantik Aile Sosyolojisi*, 23.

¹⁹ Fikret Karaman vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), 353.

²⁰ Kur’ân-ı Kerim’de evlenme ile ilgili olarak bkz. Hatice Teber, “Evlenme” Hayat rehberi Kur’ân Konulu Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul: 2021, IV/478-481.

²¹ en-Nisa 4/23.

²² Nûr 24/31.

²³ Ahmet Ekşi, *İslâm Hukuku Bakımından Evlat Edinme* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 74.

yaşar. Evlat edinmenin eşine, kızına yabancı olduğu halde onların yanına girer, haram olan yerlerini görür ve kendisine haram olmalarına rağmen onlarla baş başa kalır. Onlarla evlenmesi helal olduğu halde bunu kendisine haram kılar.”²⁴

3.2. Neseb Açısından

Aileler sağlam olursa toplumlarda buna bağlı olarak güçlü ve sağlıklı olurlar. Bütün dinlerde önemli olan aile hayatı, İslâm dini açısından çok daha önemli bulunmaktadır. Bu yüzden de “İslâm’da önem ve özenle korunması istenen beş esastan biri de neslin ve ailenin korunmasıdır.”²⁵ Nesebin korunması mahremiyet, evlilik ve miras açısından zorunluluk doğurmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.s.), akrabalar arasında ilişkilerin İslâm’a uygun sürdürülebilmesi için nesebin bilinmesinin şart olduğunu söylemiştir. Bu nedenle, bakılması amacıyla başkalarının yanına verilen çocukların, kendi öz ailelerini bilmeleri dinen zorunludur.²⁶

Neseplerin karışmasını İbn Haldun *Mukaddime* adlı eserinde şöyle açıklamaktadır: İnsanların, kendi nesebinin dışında başka bir nesebe, antlaşma yaparak geçmesi veya herhangi bir nedenden dolayı kendi nesebinden çıkarak başka nesebe dahil olması sonucu nesepler bozulmaktadır.²⁷ Çünkü “diğer bir ‘uruğa’²⁸ intisab etmek suretiyle bu hüküm ve kaidelerden faydalanmakla o nesebe gerçekten intisab etmiş gibi olur. Bundan başka, zamanlar geçmekle mensub olduğu ilk nesebi unutulur. Bu nesebi bilen ensap bilginleri de ölmüş olur. Bu tarikle çoğunluk nesebini bilmez.”²⁹

Kur’ân-ı Kerim’de Allah (c.c.) “Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu Allah Katında daha (doğru ve) adaletlidir,”³⁰ buyurarak, cahiliye döneminde Zeyd b. Hârise’yi evlat edinmiş olan Hz. Muhammed’in (s.a.s.) bu uygulamasını sona erdirmiştir. Alimlerin çoğunluğu, Allah’ın (c.c.) koyduğu tüm hükümlerde insanlar için faydalar olduğu ve onlardan birtakım zararları giderdiği konusunda fikir birliği içerisinde olmuşlardır. Evlat edinme nedeniyle kişi öz ailesini bilemez, dolayısıyla neseb bağı ortadan kalkar ve meşru olmayan evlilikler gerçekleşerek soyların karışmasına sebebiyet verilebilir, diyerek evlat edinmenin tehlikesine dikkat çekilmektedir.³¹

3.3. Miras Açısından

İslâm Hukuku’nda mirastan kimin ne kadar pay alacağı, Kitap, Sünnet ve İcma ile belirlenmiştir. Mirasçı olmak için kişinin hısımlar (neslinden geldikleri ve neslinden gelenler) ve evlilik bağı gibi şartlar geçerli olmaktadır. Hısımlar; kişinin baba, dede gibi usulleri, çocuk ve torun gibi ferileri, yan hısımlar olarak da ana ile babanın kardeşleri sayılmaktadır. Evlilik bağına ise eşler birbirine mirasçı olmaktadır.³² Evlatlık kurumunun aileye, dolayısıyla topluma etkilerinden birisi de miras (Feraiz)³³ üzerinde olmaktadır. Cahiliye döneminde miras, neseb ve sebep olarak iki şekilde pay ediliyordu. Kişinin kendi soyundan olanlar neseb

²⁴ Sağlam, *İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme*, 54.

²⁵ Süleyman Uludağ, *İslâm’da Emir ve Yasakların Hikmeti* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 157.

²⁶ Ülfet Görgülü, “Koruyucu Aile Uygulamasının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 23(2014), 52.

²⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan (İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1988), 1/329.

²⁸ Urûk: (İrk. c) Irklar, kökler, damarlar. Abdullah Yeğin, *Yeni Lugat* (Yeni Asya Yayınları, 1975), 744.

²⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, 1/330.

³⁰ el-Ahzâb 33/5.

³¹ Meryem Bektaş, *İslâm Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 101.

³² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2016), 423-425.

³³ Terikede hakkı olan şahıslar ile her birinin payını ve bu paylarla ilgili hesap şekillerini gösteren hükümler ve kâideler. Hayrettin Karaman, *İslâm Hukuku*. (İstanbul: Ensar Neşriyat. 1985), 157.

adı altında ele alınırken, anlaşma ve tebenni de sebep olarak mirasa hak kazanıyordu.³⁴ İslâm'ın ilk başlarında mirasla ilgili hükümler gelmemiş, insanların kolayca uygulayabilmesi için zamana yayılmıştır. Mekke'nin fethinden sonra inen aşağıdaki âyetlerle, kardeşlik anlaşmasından doğan miras hakkı ve İslâm'dan önce var olan evlatlık müessesesi ve buna bağlı olarak evlatlığın mirastan pay alma durumu ortadan kaldırılmıştır.³⁵

“...Hısımlar Allah'ın kitabınca birbirine daha yakındırlar.”³⁶

“Aralarında hısımlık bulunanlar, Allah'ın kitabında, miras hususunda birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakın ve daha layıktırlar. Şu kadar ki dostlarınıza iyilik edebilirsiniz.”³⁷

Kur'ân-ı Kerim'de miras ile ilgili bulunan âyetlere bakıldığında, mirastan kimin ne kadar pay alacağı açıklanırken evlatlığın bir hissesi bulunduğu bahsedilmemektedir. Yüce Allah, Nisa Sûresi 4/11 ve 12. âyetlerde mirastan pay alacakları şu şekilde açıklamaktadır; ölenin erkek ve kız çocukları, ana-babası, kardeşleri ve eşlerin birbirine mirasçı olduğunu (mirastan alacakları hisseleriyle birlikte) belirtmektedir. Allah (c.c.) âyetlerin devamında, bütün bu paylaşımların, ölenin borçlarının ödenmesi ve vasiyetinin yerine getirilmesinden sonra yapılmasını emretmektedir. Yine Allah, (c.c.) Nisa 4/176. âyette babasız veya çocuksuz kimsenin ölümü halinde, mirasının kardeşlerinin arasında paylaşılmasını emretmektedir.

İslâm Hukuku'na göre mirasçı olmanın bir şartı da nesep yakınlığı olmasıdır. Evlat edinme ile suni bir nesep bağı oluşmakta bu durum da evlatlığa mirasçı olma hakkını vermemektedir. Toplum açısından olaya baktığımızda ise, evlat edinen kişi, evlatlığına mirasından pay verdiğinde gerçek mirasçıların payında bir azalma söz konusu olacaktır. Bu durum haksızlığa uğramış olan gerçek mirasçılar ile ailenin diğer fertleri arasında sorunlara yol açacaktır. İslâm Hukukunda bir kişi, nesebine dahil etmeden bakıp yetiştirdiği çocuğa, hayatta iken dilediği kadar malından verebilir, ölümü halinde ise malının üçte birlik kısmını vasiyet ederek bırakabilme hakkına sahiptir.³⁸

İslâm'ın kaldırdığı evlatlık müessesesi için, âlimler şu şekilde açıklama yapmaktadırlar: İnsanın kendi nesebinden olmayana, ailesine ve kendi nesebine katması, evlatlığa öz evlat gibi miras hakkı tanınması, karşılıklı evlilik yasakları meydana getirilmesi ve aile içinde mahremiyet sınırlarına dikkat edilmemesidir.³⁹

4. Evlatlık Kurumuyla İlgili Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. Âyetlerin Anlaşılması

Kur'ân 'da bulunan kıssalarda açık bir şekilde evlatlık olarak alındıkları söylenmesi de Hz. Yusuf ve Hz. Musa'nın, öz ailelerinden başka ailelerde onların öz çocukları gibi bakılıp yetiştirildiklerinden bahsedilmektedir.⁴⁰ Yusuf kıssasında Hz. Yusuf'u satın alan kişinin, Hz. Yusuf için hanımına “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz...”⁴¹ yani o bizim göz aydınlığımız ve malımızın da sahibi olur, dediği bildirilmektedir. Bu ifadede onu satın alan azizin çocuğu olmadığı ve olma ümidinin bulunmadığı anlaşılmakta bu yüzden de Hz. Yusuf'u evlatlık olarak aldığı düşünülmektedir.⁴² Kasas Sûresinde, Firavun'un hanımı

³⁴ Ekşi, *İslâm Hukuku Bakımından Evlat Edinme*, 68.

³⁵ Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 422.

³⁶ el-Enfal 8/75.

³⁷ el-Ahzâb 33/6.

³⁸ Bektaş, *İslâm Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile*, 101-102.

³⁹ Yusuf el-Kardavi, *İslâm'da Helal ve Haram*, çev. Mustafa Varlı (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1974), 322.

⁴⁰ Abdullah Acar, “İslâm'da Evlat Edinme Yasağının Hikmetinin Hz. Yusuf ve Hz. Musa'nın Evlatlık Olmaları ile İrtibatı”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33 (2019), 427.

⁴¹ Yusuf 12/21.

⁴² Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, “*Tefsiru'l Menâr*”, çev. Ali Rıza Temel (İstanbul: Ekin Yayınları, 2014), 14/162.

Asiy'e'nin, kocasına, Hz. Musa'yı öldürmemesini, onun kendilerine göz aydınlığı olabileceğini ve "onu evlat edineceklerini"⁴³ söylediği ve sonra da Hz. Musa'yı sarayda bir evlat gibi büyüttüğü anlatılmaktadır. Yusuf ve Kasas Sûrelerinde bu iki peygamberin evlatlığından bahsedilse de Kur'an, bu konuya ait hükümleri Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. âyetlerle açıklamıştır.

İslâmi kaynaklarda "ed'ıya/ ادعيا" evlatlık manasına kullanılırken, "deıyye/دعي" veya "tebenni/تبني" de, babasından başkasının adıyla çağrılan kişi için kullanılmaktadır. İslâm öncesi var olan evlatlık müessesesi, İslâm'ın ilk yıllarında da varlığını korumuştur.⁴⁴ Hz. Muhammed (s.a.s.) de Müslüman olan kölesi Zeyd b. Hârise'yi evlat edinerek bu geleneği sürdürmüştür.⁴⁵ Kelb kabilesinden olan Zeyd, henüz sekiz yaşında iken annesiyle beraber çıktıkları bir yolculukta çapulcular tarafından kaçırılmış, sonrasında Ukâz panayırına getirilerek dört yüz dirhem karşılığında Hâkim İbn-i Hizam'a satılmıştı. Hâkim İbn-i Hizam, Zeyd'i, halası Hz. Hatice için almış ve ona vermişti. Hz. Hatice de Hz. Muhammed s.a.s.) ile evlenince, kölesi olan Zeyd'i ona hediye etmişti.

Zeyd'in babası, oğlunun Mekke'de olduğunu duyunca hemen Mekke'ye gelmiş ve Peygamber'in huzuruna çıkarak oğlunu bedeli karşılığı almak istediğini söylemişti. Resûlullah'da Zeyd'i yanına çağırarak, istediği takdirde babası ile gidebileceğini veya kendisinin yanında kalabileceğini belirterek tercihi ona bırakmıştı. Hz. Muhammed (s.a.s.) Zeyd'in kendisini tercih etmesi üzerine onu evlat edinmiş,⁴⁶ cahiliye döneminde olduğu gibi şahitler huzurunda "Zeyd benim oğlumdur. O bana varis olacaktır, ben de ona"⁴⁷ diyerek bunu herkese ilan etmişti. Yapılan ilandan sonra herkes onu "Muhammed'in oğlu" diye çağırmağa başlamıştı.⁴⁸ Ahzâb Sûresi'nde evlat edinmeyi kaldıran âyetler geldiği zaman, 'Hârise oğlu Zeyd' diye çağırarak onu gerçek babasına nispet etmişlerdi. O artık Hz. Peygamber'in evlatlığı değil, sadık bir bağlısı ve din kardeşiydi.⁴⁹ Kendi nesebinden olmayan birisini, evlat edinmenin Allah katında hiçbir geçerliliği olmadığını bildiren Ahzâb Sûresi 4. âyet şu şekildedir:

*"Allah hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız (gibi) kalmamıştır. Bu, sizin ağızlarınızla söyledikiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir."*⁵⁰

Müfessirlerin, bu âyet hakkındaki açıklamalarına bakıldığında, âyetin evlatlık uygulamasını kaldırdığında görüş birliği içinde oldukları görülmektedir. Kur'an'ı baştan sona kadar tefsir eden ilk müfessir olan Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767), Ahzâb 4. âyet için; Nasıl bir adamda iki kalp bulunamazsa, bir kimsenin evlatlık aldığı kişi de onun öz evladı olamaz. İnsanların, (kendi sülbünden olmayan birisi için) bu benim oğlum demesinin hiçbir geçerliliği olmadığını, doğru olanın ise sadece Allah'ın (c.c.) sözleri olduğunu ve bu âyetle evlatlık uygulamasının kaldırıldığını, söylemektedir.⁵¹

43 el-Kasas 28/21.

44 el-Kasas 28/21.

45 Acar, "İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği," 101.

46 Zeynü'din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebidi, *Sahih-i Buhâri Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, çev. Kâmil Miras (Ankara: Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları, 1981), 11/ 379-380
Muhammed Ali Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 2/ 252.

47 Muhammed Ali Sabuni, *Ahkâm Tefsiri*, çev. Mazhar Taşkesenoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1984), 2/ 252.

48 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990), 7/132.

49 Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2/366.

50 el-Ahzâb 33/4.

51 Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşir el-Ezdi el-Belhî, *et-Tefsîrü'l-kebîr* (Beirut: Daru İhya'it-Turas, 1423), 3/472.

İlk dönem müfessirlerimizden olan diğer bir âlimimiz Taberi (ö. 310/923) de Ahzâb 4. âyet hakkında Mukatil b. Süleyman ile aynı görüşü paylaşarak şöyle demektedir: Cahiliye döneminde insanlar, başkasının çocuğunu alarak evlat ediniyorlar, evlatlık ve evlat edinen birbirlerini mahrem kabul edip evlenemiyorlar ve birbirlerine mirasçı oluyorlardı, Allah (c.c.) bu âyetle, evlatlığın öz oğul gibi olmadığını bildirmiş ve evlatlık uygulamasını kaldırmıştır.⁵²

Tefsirinde dirayet metodunu kullanan Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) de Ahzâb 4. âyet için: Başkasının çocuğunu alarak onu öz oğulun yerine koymanın çok çirkin bir iş olduğunu, Allah'ın, (c.c.) âyetin öncesinde kuvvetli bir delille "*Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır*" ifadesi ile evlatlık uygulamasını kaldırdığını beyan etmiştir. Zihâr uygulaması ile, cahiliye döneminde kişi hanımına kızdığında 'sen bana ananın sırtı gibisin der' ve bir daha eşiyile cinsi münasebette bulunmazdı. Allah, (c.c.) onların demesiyle eşlerini anaları gibi kılmadığı gibi, evlatlıkları da öz oğul kılmamıştır, demektedir.⁵³

Çağdaş dönem âlimlerimizden olan Seyyid Kutub (ö. 1385/1966) da Ahzâb 4. âyette geçen; "*Evlatlıklarınızı da öz oğullarınız kılmamıştır,*" sözüyle, Allah'ın(c.c.) emrinin, evlat edinmeyi ve üzerine hükümler bina etmeyi kaldırmak olduğunu, çünkü Allah'ın toplumu sağlam ve düzgün aile temelleri üzerine oturtmak için zihâr ve evlat edinmeyi kaldırdığını beyan etmektedir. Evlat edinmenin aile yapısını ve dolayısıyla bütün bir cemiyetin bünyesini bozduğunu, kaldırılma nedeni olarak açıklamaktadır.⁵⁴

Evlatlık kurumunun kaldırılmasıyla ilgili olan Ahzâb Sûresi 5. âyette Allah'u Tealâ şöyle buyurmaktadır;

*"Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*⁵⁵

Ahzâb Sûresi 5. âyet için ilk dönem müfessirlerimizden olan İmam Nesefî (ö.537/1142), cahiliye dönemindeki uygulamadan bahsederek şu şekilde açıklama yapmıştır: Allah Tealâ, bu âyetlerle cahiliye döneminde yapılan evlat edinme uygulamasını kaldırarak kimsesiz çocukların babalarının kim olduğu bilinmediği takdirde, onları din kardeşi ve dostlar olarak çağırmanın en doğrusu olduğunu bildirmiştir. Evlat edinmenin yasaklanmasından önce yapılan uygulamalardan veya bir başkasının çocuğunu öz oğul yerine koyma kastı olmadan ona "oğlum" demenin günah olmadığını, yasaklama geldikten sonra insanların, evlatlık uygulamasını devam ettirmeleri halinde vebal sahibi olacaklarını söylemektedir.⁵⁶

XIII. yüzyılda yaşamış Endülüslü müfessir Kurtubi (ö. 671/1273), Ahzâb 5. âyette geçen; "*Onları babalarına nisbet edip çağırın*", emrinin, Hz. Muhammed'in evlatlığı Zeyd b. Hârise için olduğunu söyledikten sonra, evlat edinme uygulamasının hem cahiliye döneminde hem İslâm'ın ilk yıllarında devam ettiğini, bu uygulamanın karşılıklı yardımlaşma ve miras alma hususunda etkili olduğunu belirtmektedir. Kurtubi evlat edinme uygulamasının yukarıda verdiğimiz âyetlerle nesh edildiğini, evlatlıkların babaları bilinmesi halinde babalarına nisbet edilerek çağrılmaları, babaları bilinmemesi durumunda ise din kardeşi ve dostlar olarak çağrılmalarının en doğrusu olduğunu bildirmektedir. Kurtubi, âyette, bir kimsenin yanlışlıkla bir kimseyi babasından başkasına nisbetle çağırmasında bir günah olmadığını, ancak ona öz

⁵² Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Câmû'l-beyân an Te'vîli Âyi'l Kur'ân* (Müessesetü'r-Risale, 1420/2000), 20/204.

⁵³ Ebu Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb. et-Tefsîrü'l-kebir*, (Beirut, Dâru İhyâi't Tûrasi'l-Arabi H. 1420), 25/154.

⁵⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli-Kur'ân* (Beirut-el-Kâhira, Darü's-Şuruk Yayınevi, H. 1412), 5/2820-2822.

⁵⁵ el-Ahzâb 33/5.

⁵⁶ Ebu Hafs Necmüddîn Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî es-Semerkindî, *et-Teysîr fi't-tefsîr*, (İstanbul: Darül lübab Lid-dirasat ve Tahkiküt-Tûras, 1440/2019), 12/136.

oğulun haklarını verme kastı varsa o zaman günah sahibi olduğunun anlatıldığını ifade etmektedir.⁵⁷

Bir diğer âlimimiz İbn Kesir (ö. 774/1373), Allah'ın, (c.c.) evlatlıkların gerçek babalarının adıyla çağrılmasını bildiren emrinin, O'nun adaletinin ve hakkaniyetinin sonucu olduğunu ifade etmektedir. Açıklamasının devamında âyete baktığında evlatlıkların sevgi ve görev bakımından evlat olarak çağırılmasında bir sakınca görmediğini, Ahzâb 5. âyetle yasaklanan şeyin evlatlıklara, öz oğulun haklarının verilmesi olduğunu söylemektedir.⁵⁸

Çağdaş müfessirlerimizden Elmalılı (ö. 1358/1942), Ahzâb Sûresi 5. âyeti açıklarken, Allah'ın hakkı söyleyerek yol gösterdiğini, evlatlıkların gerçek babalarının adıyla çağrılmalarının, herkesin soyunun karıştırılmaması açısından en doğrusu olduğunu ifade etmektedir. Evlatlıkların babaları bilinmediği takdirde din kardeşi olarak çağrılmaları gerektiğini ve yasak gelmeden önce yapılan uygulamadan insanların sorumlu tutulmayacağını bildirmektedir.⁵⁹

Hz. Peygamber, evlatlığı Zeyd b. Hârise'yi, halasının kızı Zeyneb bint Cahş ile evlendirmek istediğinde, Zeyneb bu evliliği kabul etmek istememiş, kendisinin soylu bir nesebi bulunduğunu bu yüzden Zeyd'in dengi olamayacağını ileri sürmüştü. Kardeşi Abdullah b. Cahş da kendilerinin soylu Kureyş kabilesinin ünvanını taşıdıklarını, Zeyd'in ise azatlı bir köle olduğunu söyleyerek bu evliliğe kaşı çıkmıştı.⁶⁰ İbn Abbâs, Zeyneb'i, Zeyd b. Hârise için istemeye gittiğini ve Zeyneb'in bu evliliği kabul etmediğini bildirmektedir. Rasûlullah'ın ısrarı üzerine durumum hakkında istişare edeyim dediğini, bunun üzerine Ahzâb 36. âyetin indirdiğini ve Zeyneb'in böylelikle bu evliliği kabul ettiğini söylemektedir.⁶¹ Ahzâb Sûresi 36. âyette Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır:

"Allah ve Rasûlü bir şeye hükmettiği zaman ne mümin erkekler ne de mümin kadınlar için artık işlerinde bir seçme hakkı olamaz. Kim de Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse şüphesiz ki apaçık bir şekilde dalâlete düşmüş olur."

Zeyneb, Zeyd b. Hârise ile evlenmeyi istememesine rağmen Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ısrarı sonucu bu evliliği gerçekleştirmiş, evlilikleri süresince kendisinin soylu bir aileden olması, Zeyd'in ise azatlı bir köle olmasını gurur meselesi yaparak Zeyd'i küçük görmüş ve ona ısınamamıştı. Bu duruma daha fazla dayanamayan Zeyd, Resûlullah'a giderek Zeyneb'den ayrılmak istediğini bildirmişti. Resûlullah'a, Zeyneb'in Zeyd'den boşanıp kendisiyle evleneceği Allah tarafından bildirilmiş olmasına rağmen, Resûlullah Zeyd'e hanımını boşamamasını söylemişti.⁶² Hâkim, Enes b. Mâlik'ten şöyle nakletmiştir; Bunun üzerine *"Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun"*,⁶³ âyeti nazil oldu.⁶⁴

Evlatlık Kurumunun yasaklanmasıyla ilgili hükümleri içeren bir diğer âyette Allah'ın Teâlâ şöyle buyurmaktadır;

"Hani sen Allah'ın kendisine nimet verdiği, senin de (azat etmek suretiyle) iyilikte bulunduğun kimseye, 'eşini nikahında tut (onu boşama) ve Allah'tan sakın' diyordun. İçinde, Allah'ın ortaya çıkaracağı bir şeyi gizliyor ve insanlardan çekiniyordun. Oysa kendisinden

⁵⁷ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubi, *el-Câmi 'li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964), 14/119.

⁵⁸ Ebu'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Şihâbidin Ömer b. Kesir b. Dav. b. Kesir el-Kaysi el-Kureysi el-Busravi ed-Dimaşkı eş-Şafii, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* (Daru'l-fikr Yayınevi, 1414/1994), 3/565.

⁵⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, ts.), 6/3870.

⁶⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, ts.), 6/3870.

⁶¹ Bedreddin Çetiner, *Fatiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010), 725.

⁶² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 6/3902.

⁶³ el-Ahzâb 33/37.

⁶⁴ Celâleddin es-Süyûti, *Esbâbü'n Nüzûl*, çev. Abdulcelil Alpkaray (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2015), 421.

çekinmene Allah daha lâyıktır. Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki eşlerinden yana istediklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıklarının eşleriyle evlenmeleri konusunda müminlere zorluk olmasın. Allah'ın emri mutlaka yerine getirilmiştir.”⁶⁵

Dirayet tefsirinin ilk örneklerinden sayılan Keşşâf'ın müellifi Zemahşeri (ö. 538/1144), âyette Allah'ın (c.c.) ve Hz. Peygamber'in (a.s.) nimet verdiği diye bahsedilen kişinin Zeyd b. Hârise olduğunu söylemektedir. Zemahşeri, Hz. Peygamber ile Zeyneb'in evliliğini Allah'ın istediğini, nedeninin de evlatlığın hanımının öz oğulun hanımı gibi mahrem olmadığı ve evlatlığın boşadığı hanımlarla evlenilmesinde bir sakınca bulunmadığının bilinmesi içindir ve bu evlilikle Allah'ın emri yerine getirilmiştir, diye ifade etmektedir.⁶⁶

Ebuussûd Efendi (ö. 982/1574) de Ahzâb 37. âyet hakkında şu şekilde açıklama yapmaktadır; Zeyd hanımını boşayıp iddeti bittikten sonra, Peygamberimizin Zeyneb ile evlenmesi, bir cahiliye geleneği olan evlatlıkların dul kalan eşleriyle evlenmenin haram olması, geleneğini kaldırmak içindir.⁶⁷

Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1379/1971) de Hz. Muhammed (s.a.s.) ile Zeyneb'in evliliğinin gerçekleşme nedeni olarak cahiliye adetinin ortadan kaldırılması olduğunu beyan etmiştir. Allah, (c.c.) Ahzâb Sûresi 37. âyette, Resulünü uyararak; Allah'ın emrettiği işleri yapma konusunda insanlardan çekinmemesini, sadece çekinmesi gerekenin Kendisi olduğunu, Resûlüne bildirmişti diyen müfessirimiz, Cahiliye döneminde insanların, babaları öldüğünde veya eşlerini boşadığında üvey anneleri ile evlenebilirken hiçbir nesep bağı olmamasına rağmen evlatlıklarının boşadığı hanımlarıyla evlenemediklerini, Allah katında geçerliliği olmayan bu yasağı kaldırmak için de Yüce Allah bizzat Resûlünün evlatlığının boşadığı hanımı ile evlendirmiştir, demektedir.⁶⁸

Mevdûdî (ö. 1387/1979), Hz. Peygamber'e, Zeyd'in hanımı Zeyneb'i boşayacağı ve sonra da Zeyneb ile kendisinin evleneceği Allah tarafından ilham edilmişti, demektedir. Devamında, o günkü Arap toplumunda evlatlığın dul karısıyla evlenmenin yasak ve çok çirkin bir şey olduğunu, Zeyneb'le evlenmesi durumunda insanların kendisini ayıplamasından çekinen Hz. Peygamber'in, (s.a.s.) Zeyd'e hanımını boşama diyerek bu evlilikten kurtulmak istediğini ifade etmektedir. Yüce Allah'ın da bunu Peygamber'ine uygulattırarak hem Peygamber'inin mükemmel bir tecrübe yaşamasını hem de cahiliye dönemindeki yanlış bir uygulamayı kaldırarak bu konuda bir reform yapmayı murat ettiğini bildirmektedir, diyerek âyete açıklama getirmektedir. Mevdûdî, Arabistan Yarımadası'nda evlatlık uygulamasıyla ilgili yanlış olan gelenek ve adetlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir ve çok zor olan bu uygulamayı ancak "Allah'ın Resûlü" yapabilirdi, diyerek âyetin son kısmında bunun belirtildiğini söylemektedir.⁶⁹

Sonuç

Aileler, toplumun yapı taşlarını oluştururken, çocuklar da onların soylarını geleceğe taşıyan çok önemli bireylerdir. Çeşitli millet ve devletlerde doğal yollardan çocuk sahibi olamayan aileler dini, psikolojik ve sosyal nedenlerden dolayı bir başkasının çocuğunu evlat edinmeyi tercih etmekteydiler. *Tebenni* olarak adlandırılan ve İslâm'dan önce var olan ve İslâm'ın ilk yıllarında da devam eden evlat edinme ile insanlar, kendi nesebinden olmayan

⁶⁵ el-Ahzâb 33/37.

⁶⁶ Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi ez-Zemahşeri, *el-Keşşafan Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil Fi Vucûhi't-Te'vil* (Beyrut: Dâru İhyâ'it Tûrasi'l-Arabi, ts.) 552.

⁶⁷ Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selim ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (Beyrut: Daru İhyâ'it Tûrasi'l-Arabi, ts.), 3/105.

⁶⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Meali Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1965), 6/2811.

⁶⁹ Ebu'l A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhimul Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), /422 , 425.

çocukları şahitler huzurunda evlat edinmekteydiler. Evlatlık aldıkları çocuklar, artık onların öz çocukları gibi oluyor ve öz çocuklar için geçerli olan hükümler evlatlıklar için de uygulanıyordu. Evlatlık ve evlat edinen birbirine mirasçı olabilmekte, karşılıklı evlilik yasakları oluşmakta ve mahremiyet sınırları ortadan kalkmaktaydı. İslâm'ın ilk yıllarında Hz. Muhammed (s.a.s.) de Müslüman olan kölesi Zeyd'i azat ederek evlat edinmişti. Araştırmamızda aile ve toplum yapısına miras, mahremiyet ve nesep gibi konularda olumsuz etkisi olan evlatlık kurumunu, Allah Teâlâ'nın Ahzâb Sûresi 4-5 ve 37. âyetler ile bizzat Resûlülü'ne uygulatarak ortadan kaldırdığı görülmektedir.

Evlatlık kumununun, aile içinde mahremiyet açısından sıkıntı oluşturduğunu, evlatlık alınan kız ise evdeki erkek bireylere, erkek ise kadınlara namahrem olduğunu bu yüzden de aynı evin içerisinde yaşandığında Kur'ân'da belirtilen mahremiyet sınırlarının aşılabileceği görülmektedir. Evlatlık kurumunun aileye ve toplum üzerindeki bir diğer etkisi de miras üzerinde olmaktadır. Miras ile ilgili âyetler incelendiğinde, mirastan kimin ne kadar pay alacağını belirlediğini, bunların içinde evlatlığın isminin geçmediğini, pay alması durumunda gerçek mirasçıların hak kaybına uğrayacağını ve bunun da aile içi sorunlara yol açabileceği görülmektedir. Evlatlık kurumunun toplum üzerindeki en büyük olumsuz etkisi nesep konusunda olmaktadır. Kişiler, kendi nesebinden olmayan çocukları evlat ediniyor ve çocuğun asıl nesebini unutturarak kendi neseplerine katmaları durumunda nesepler karışabilmekte, evlilik çağına gelmiş olan evlatlık, bilmeden evlenilmesi kesin haram olan mahremleriyle evlilik yapabilmektedir, Allah Teâlâ'nın evlatlık kurumunu, yukarıda bahsettiğimiz mahremiyet, miras ve nesep açısından aileye ve topluma olumsuz etkileri yüzünden yasakladığı, kimsesiz veya bakıma muhtaç çocukları, neseplerine dahil etmeden bakıp yetiştirmelerinde, hayattayken mallarından istedikleri miktarda, ölmeleri halinde miraslarının üçte birlik kısmını onlara vasiyet ederek bırakmalarında bir sıkıntı olmadığı görülmektedir.

Kaynakça

- Abduh, Muhammed-Rıza, Muhammed Reşid. "Tefsiru'l Menâr". çev. Ali Rıza Temel. İstanbul: Ekin Yayınları, 2014.
- Acar, Abdullah. "İslâm'da Evlat Edinme Yasağının Hikmetinin Hz. Yusuf ve Hz. Musa'nın Evlatlık Olmaları ile İrtibatı". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 33 (2019), 423-451.
- Acar, H. İbrahim. "İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme ve Hz. Peygamber'in Zeynep'le Evliliği." *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (Nisan 2006), 99-110.
- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arap Kable'l-İslâm*. Dârü's-sâki, 1422/2001.
- Altuntaş, Halil-Şahin, Muzaffer. *Kur'ân-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İleri Bakanlığı. 11. Baskı. 2010.
- Ataay, Aytakin M. "Medeni Hukukda Evlat Edinme". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21/1-44 (Temmuz 2011), 266-355.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat. 1990.
- Aydın, Mehmet Akif. "Evlat Edinme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/527-529. İstanbul: TDV Yayınları. 1995.
- Aydın, Mustafa. *Sistematik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları. 2013.
- Bektaş, Meryem. *İslâm Hukukunda Çocuk Hakları Bağlamında Koruyucu Aile*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerim'in Meali Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Yayınevi. 1965.
- Çetiner, Bedreddin. *Fâtîha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*. İstanbul: Çağrı Yayınları. 3. Baskı. 2010.
- Demircan, Adnan. *Cahiliyeden İslâm'a Kadın ve Aile*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Ebu Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî. *Mefâtîhu'l-Gayb et-Tefsîrül kebîr*. Beyrut: Dârü İhyâ'il Kütübî'l Arabiyye. 3. Baskı. H. 1420.
- Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubi. *el-Câmi 'li-ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye. 2. Baskı. 1384/1964.
- Ebu Cafer Muhammed b. Ahmed b. Cerir et-Taberi. *Câmiu'l-beyân an Te'vîli Âyi'l Kur'ân*.

- Müessesetü'r-Risale. 1. Baskı. 1420/2000.
- Ebu Hafs Necmüddin Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefi es-Semerkindî. *et-Teysîr fi't tefsîr*. İstanbul: Darül-lübab Lid-dirasat ve Tahkiküt-Türas. 1. Baskı. 1440/2019.
- Ebu'l-Hasen Mukâtil b. Süleyman b. Beşîr el-Ezdi el-Belhî. *Et-Tefsîü'l-kebir*. Beyrut: Da İhyâ'it Turas. 1. Baskı. H. 1423.
- Ebu'l-Fida İmâdüddin İsmail b. Şihâbiddin Ömer b. Kesir b. Dav b. Kesir el-Kaysi el-Kureysi el-Busravi ed-Dımaşkı eş-Şafii. *Tefsîrül-Kur'âni'l-azîm*. Daru'l-fikr. 1414/1994.
- Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmi ez-Zemahşeri. *el-Keşşaf an Hakâ'iki Ğavâmidî't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil Fi Vucûhi't-Te'vil*. Beyrut. Dâru İhyâ'î'l Kütübî'l Arabiyye. ts.
- Ebussuûd Efendi. *İrşâdü'l- 'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. Beyrut: Daru İhyai't Türasi'l-Arabi. ts.
- Ekşi, Ahmet. *İslâm Hukuku Bakımından Evlat Edinme*. İstanbul: Ensar Neşriyat. 1. Baskı, 2019.
- Fayda, Mustafa. "Cahiliye" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 7/17-19. İstanbul: TDV Yayınları. 1993.
- Görgülü, Ülfet. "Koruyucu Aile Uygulamasının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 23(2014), 45-58.
- Haldun, İbn. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları. 1988.
- Karaman, Fikret. vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Karaman, Hayrettin. *İslâm Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat. 1985.
- Karaman, Hayret. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık. 9. Baskı, 2016.
- Karaman, Hayrettin. Çağrı, Mustafa. Dönmez, Kâfi. Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2006.
- Kardavi, Yusuf el. *İslâm'da Helâl ve Haram*. çev. Mustafa Varlı. İstanbul: Şamil Yayınevi, 3. Baskı.1974.
- Kılıçoğlu, Ahmet M.. *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi. 4. Baskı, 2019.
- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. Konya: Armağan Kitaplar Yayınevi. 5. Baskı, 2010.
- Köse, Murtaza. "Mukayeseli Hukukta Evlat Edinme Problemi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0/15 (Haziran 2001), 267-306.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli-Kur'ân*. Beyrut-el-Kâhira. Darü's-Şuruk. 17. Baskı. H. 1412.
- Mevdûdî, Ebu'l A'lâ. *Tefhimü'l Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş. İstanbul: İnsan Yayınları. 2. Baskı. 1996.
- Sâbûni, Muhammed Ali. *Ahkâm Tefsiri*. çev. Mazhar Taşkesenoğlu. İstanbul: Şamil Yayınevi. 1984.
- Sağlam, Osman. *İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Sarıçam, İbrahim. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları. 9. Baskı, 2014.
- Serinsu, Ahmet Nedim. *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. 2009.
- Teber, Hatice. "Evlenme", Hayat Rehberi Kur'ân Konulu Tefsir. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021. 478-498.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmeti*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 3. Baskı. 1992.
- Yazıcı, Ergun. "Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9/18(2012), 499-525.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi. ts.
- Yeğîn, Abdullah. *Yeni Lûgat*. Yeni Asya Yayınları. 3. Baskı. 1975.
- Yıldırım, Mustafa. *İslâm Hukuku Açısından Evlat Edinme*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları. 2005.

Zebidi, Zeynü'din Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*. çev. Kâmil Miras. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 6. Baskı, 1981.